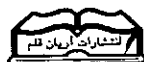

فدرالیسم در عراق

نویسنده

احمد بازر

عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور، سرکر ایلام

انتشارات آریان قلم

سرشناسه : بازيار، احمد، ۱۳۵۵-
عنوان و نام پديدآور : فدراليسم در عراق / نويسنده احمد بازيار.
مشخصات نشر : تهران : آريان قلم، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهري : ۱۳۹ ص.
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۴۶-۲۳-۵
وضعيت فهرست نويسي : فيبا
موضوع : فدراليسم -- عراق
رده بندي کنگره : ۱۳۹۳ ف ۴ ۲ ب/۷۹/۶۵ DS
رده بندي ديويي : ۹۵۶/۷۰۴۳
شماره کتابشناسي ملي : ۳۴۵۲۴۴۱

فدراليسم در عراق
بازيار، احمد
مؤلف : احمد بازيار
ناظرکيفي : نخستين پايگاه مشاوره تخصصي دانشگاهي (نيکان)
ناظرفني : محمد سعيد
چاپ متن : چاپ مهارت
صحافي : رئوف
نوبت چاپ : اول
تاريخ انتشار : ۱۳۹۳
تيراز : ۱۰۰۰
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۴۶-۲۳-۵
قيمت : ۵۶۰۰۰ ريال

پیشگفتار

طراحی چارچوب این کتاب محصول تحقیق و مطالعات نویسنده در حوزه‌ی بررسی مباحث نظری و عملی، ساختار نظام فدرالیسم در عراق است که نویسنده سعی در کاربرد این تجربه در صحنه عراق جدید دارد، اصولاً عمیق‌ترین تحقیقات و مطالعات حوزه فدرالیسم به دلیل ارتباط مستقیم با مسائل امنیت ملی عراق و فراهم‌سازی زمینه‌ی فرصت‌ها و رفع موانع فدرالیسم صورت گرفته. از این لحاظ، کشور عراق در میان همسایگان دارای موقعیت ویژه‌ای است. ویژگی‌های جغرافیایی، سیاسی، امنیتی، فرهنگی و مذهبی عراق به گونه‌ای است که ماهیت قدرت و سیاست خارجی این کشور در ارتباط با کشورهای همسایه بسیار حساس و پیچیده می‌سازد. از هجرت نسبی آمریکا به عراق و اشغال این کشور چندین سال می‌گذرد. ایالات متحده در توجیه حمله به رژیم عراق بر خطرناک بودن این رژیم برای صلح جهانی و برخورداری آن از سلاح‌های کشتار جمعی تکیه نمود و در نهایت با اعلام آنکه این رژیم، سلاح‌های کشتار جمعی خود را مخفی کرده، حمله خود را به این کشور آغاز نمود، امروزه با گذشت چندین سال از حمله نظامی آمریکا، هیچ‌گونه مدرک، سند و یا شواهدی برای اثبات این ادعای بزرگ به دست نیامده است و این سؤال در دهان شکل گرفت که چرا آمریکا، عراق را مورد هجوم قرار داد؟

موضوع محوری کتاب بر بررسی فرصت‌ها و چالش‌های پیش‌روی شکل‌گیری ساختار نظام فدرالیسم در عراق بعد از صدام حسین متمرکز شده است. بررسی این مسئله به دلیل ماهیت پیچیده ساخت و ترکیب جمعیت (کردها، شیعیان، سنی‌ها و...) و قدرت و سیاست در عراق و ماهیت پویای تحولات منطقه‌ای از یک سو و دخالت کشورهای منطقه‌ای و توانمندی‌های در این کشور و حمایت ساختار نظام بین‌الملل در ایجاد نظام فدرالیسم در عراق جدید روایات گوناگون قابل بحث و تجزیه و تحلیل است. از این لحاظ نویسنده سعی کرده تا با توسعه این فرصت‌ها و راههای مقابله با چالش‌های موجود و نگاه به آینده مسایل موجود در عراق را بررد تجزیه و تحلیل قرار دهند. بدیهی است به علت عدم توسعه سیاسی و فرهنگ سیاسی در عراق جدید به گونه‌ای است که نیازمند مطالعات و تحقیقات گسترده و مستقل با ابعاد متفاوت در این زمینه می‌باشد.

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۵
مقدمه.....	۱۱
فصل اول: چارچوب نظری و مبانی نظری فدرالیسم.....	۱۷
مقدمه.....	۱۹
چارچوب نظری.....	۱۹
توضیح ساده فدرالیسم.....	۲۲
فرایند تشکیل فدرالیسم.....	۲۷
منشأ و تاریخ فدرالیسم.....	۲۷
اصول و ویژگی‌های فدرالیسم.....	۲۸
۱- قانون فرا داشت.....	۲۸
۲- قانون خودمختاری.....	۲۸
۳- قانون مشارکت.....	۲۸
مزیت‌های فدرالیسم.....	۲۹
پیامدها و تبعات استقرار سیستم فدرال.....	۳۰
حکومت‌های تک ساخت و فدرال.....	۳۱
حکومت تک ساخت (یونیتی).....	۳۱
شایستگی‌های حکومت تک ساخت.....	۳۱
ناشایستگی‌های حکومت تک ساخت.....	۳۲
تفاوت بین عدم تمرکز و سیستم فدرال.....	۳۳
فرق بین سیستم فدراتیو و کنفدراتیو.....	۳۴
فدراسیون و کنفدراسیون شباهت‌ها و تفاوت‌ها.....	۳۵
تفاوت خودمختاری (autonomy) با فدرالیسم.....	۳۶
فدرالیسم در عصر جهانی شدن.....	۳۷
فدرالیسم در عصر حاضر.....	۳۸
فدرالیسم به مثابه گزینه‌ی سیاسی بهتر.....	۳۸

فصل دوم: عوامل مؤثر تأثیرگذار در نظام سیاسی عراق جدید	۴۱
اقوام و ناسیونالیسم قومی	۴۳
نظام سیاسی	۴۴
سطح تحلیل هویتی و قومی در عراق	۴۴
فدرالیسم عراقی	۴۶
زمینه‌های تأثیرگذار گروه‌های قومی بر نظام سیاسی عراق	۴۷
- جهانی شدن و فضای مساعد بین‌المللی	۴۷
الگوی اداره محلی کردستان	۴۸
۲- یکرد واقع‌بینی نخبگان قومی	۴۹
۴- نیروهای مهاجر کرد	۴۹
۵- میرزه‌ها و زمان‌نامه	۵۰
۶- گروه‌های قومی عراق: الگوهای حکمرانی در منطقه خاورمیانه	۵۰
تأثیر گروه‌های قومی بر تغییر نظام سیاسی جدید عراق	۵۲
ترکیب شورای حکومتی الفی	۵۲
توقف روند عربی‌سازی	۵۳
قانون اساسی موقت عراق	۵۳
چالش ثبات و امنیت در عراق	۵۴
کشورهای منطقه و نظام سیاسی جدید در عراق	۵۵
جمع‌بندی فصل دوم	۵۷
فصل سوم: چالش‌های فدرالیسم	۵۹
نگاه کوتاه تاریخی به تحولات عراق	۶۱
شکاف‌های گروه‌های اجتماعی عراق	۶۲
فدرالیسم عراق و قانون اساسی	۶۳
زمینه‌های اختلاف در قانون اساسی عراق	۶۴
۱- اساسنامه کردی	۶۴
۲- وجود ابهامات در قانون اساسی عراق	۶۴
روند تدوین قانون اساسی عراق	۶۵
سني‌ها در چالش با قانون اساسی عراق	۶۶
مواردی که مورد اعتراض سني‌ها است	۶۸
اسلام در قانون اساسی	۶۸
بررسی وضعیت کشور عراق بر اساس دو عامل قومی و مذهبی	۶۹

۷۰	اهمیت موضوعات و موارد اختلافات
۷۱	فدرالیسم در عراق تهدید یا فرصت
۷۳	چالش‌های پیش‌روی صلح و ثبات در عراق و منطقه
۷۳	چالش‌های پیش‌روی عراق و تأثیرات منطقه‌ای آن
۷۴	تحولات سیاسی عراق و منافع همسایگان
۷۴	نگرانی‌ها و جدال قومی بر سر فدرالیسم
۷۷	معایب فدرالیسم و آینده عراق
۷۸	خطرات تهدید کننده فدرال
۷۸	خطرات گسترده در عراق
۷۹	چالش‌های پیش‌روی یک اتحاد فدرال - دموکراتیک
۷۹	۱- خطرات امنیتی ناشی از حکومت ضعیف
۸۰	۲- فقدان هویت ملی
۸۰	۳- مناقشات مرزی داخلی
۸۱	۴- محدودیت‌های نفوذ خارج
۸۱	فدرالیسم و موضع کشورهای همسایه
۸۵	جمع‌بندی فصل سوم
۸۷	فصل چهارم: فرصت‌های فدرالیسم
۸۹	طرح امریکا برای تقسیم عراق
۹۱	فدرالیسم و گروه‌های قومی - مذهبی
۹۴	رویکرد قومیت‌ها به فدرالیسم
۹۴	اکراد
۹۵	شیعیان
۹۵	اهل سنت
۹۶	سابقه خودمختاری کردهای عراق
۹۸	فدرالیسم، گام اول کردها
۹۹	فدرالیسم راه حل مشکلات عراق
۱۰۱	فدرالیسم و ثبات سیاسی
۱۰۲	تقویت نقاط مثبت، حذف نقاط منفی
۱۰۲	۱- تصمیم قدرت‌های سیاسی و مالی
۱۰۴	۲- مرزهای منطقه‌ای در طول خطوط قومی و مذهبی، نه از میان آن
۱۰۶	فدرالیسم: چقدر و چگونه؟

عراق در حال گذار، گرداب یا تحول آفرین	۱۰۷
پیامدهای تحولات عراق بر منطقه	۱۰۸
گذار موفقیت آمیز	۱۰۸
فدرالیسم به مثابه یک راه حل بدیل - مزایا و مخاطرات	۱۰۸
همسایگان و نظام فدرالی در عراق	۱۱۰
شرایط موفقیت در فدرالیسم عراق	۱۱۱
جمع بندی فصل چهارم	۱۱۱
فصل پنجم: آزمون فرضیه ها و نتیجه گیری	۱۱۳
آزمون فرضیه ها	۱۱۵
جمع بندی ها	۱۱۶
بحث و نظر	۱۲۲
پیوست: تصاویر	۱۲۵
منابع و مآخذ	۱۳۳
کتاب	۱۳۵
فصلنامه	۱۳۷
ماهنامه همشهری	۱۳۷
گزارش پژوهشی	۱۳۸
مقالات	۱۳۹

مقدمه

با گذشت چندین سال از سرنگونی رژیم بعث عراق، این کشور همچنان با مشکلات بسیاری در استقرار نظام سیاسی و ایجاد دولتی با ثبات و فراگیر روبروست. با این وجود برگزاری چندین انتخابات در سطح ملی به ویژه انتخابات مجلس ملی (پارلمان) که مشارکت بیشتر گروه‌های سنی مذهبی را در پی داشته چون آنها قبلاً اظهار داشتند حتی در روند تدوین قانون اساسی شرکت نمی‌کنند اما شرکت آنها نوید بخش همکاری و هماهنگی بیشتر بین گروه‌های مختلف قومی - مذهبی عراق برای ایجاد عراقی جدید می‌باشد. با این حال عراق همچنان صحنه عملیات‌های تروریستی است که با هدف برهم زدن نظم عمومی، مخالفت با اشغالگری و تشدید اختلاف و درگیری بین گروه‌های قومی - مذهبی توسط ترکیبی پیچیده از گروه‌های معارض و مخالف نظم موجود با حمایت و پشتیبانی برخی نیروهای خارجی انجام می‌گیرد.

بسیاری از ناظران مسائل سوریه با این باورند، که ویژگی خاص ژئوپلیتیکی عراق زمینه را برای ادامه و تشدید اختلاف بین گروه‌های مختلف قومی - مذهبی این کشور فراهم می‌کند. شکاف‌های قومی قابل توجه بین این گروه‌ها ریشه در شکل‌گیری عراق پس از فروپاشی امپراطوری عثمانی دارد همواره به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل تهدید برای اثبات سیاسی این کشور محسوب شده است.

پایان یافتن حاکمیت طولانی و بلامنازع بخشی از اقلیت سنی که هیئت حاکم را تشکیل می‌دادند غالباً با حمایت خارجی به سرکوب سیستماتیک اقلیت کرد در اکثریت شیعه پرداخته است، خود یکی از عوامل ادامه نابسامانی‌های سیاسی در عراق امروز است. اشغال عراق توسط نیروهای آمریکایی به سلطه اقلیت سنی پایان داد و همزمان زمینه را برای افزایش نقش شیعیان و کردها در شکل‌گیری عراق جدید فراهم کرد. کاهش نقش تاریخی اقلیت سنی که اکنون به نیروهایی معارض تبدیل شده‌اند، پیچیدگی بیشتر اوضاع عراق پس از صدام را در پی داشته است.

اکنون این سؤال وجود دارد که وضعیت بسیار شکننده عراق پس از صدام چگونه به سامان سیاسی در این کشور خواهد انجامید. در دوره قبل از فروپاشی حکومت بعث، عنصر سرکوب نقش بسیار مهمی در تداوم نظم و ثبات سیاسی در کشور عراق داشته است. در شرایطی که امکان اعمال برقراری نظم توسط یک حکومت اقتدارگرای مرکزی وجود ندارد نقش هر یک از

گروه‌های مؤثر که بر سر سهم مناسب خود در ترکیب جدید دولت عراق مبارزه می‌کنند. چگونگی همکاری بیشتر یا تشدید درگیری‌ها و اختلافات بین این گروه‌ها را در پی خواهد داشت. در این میان نقش برتری جویانه نیروهای اشغالگر و تأثیر آنان بر موازنه بین گروه‌های ذی نفوذ عراقی چگونگی سامان سیاسی را در این کشور به ارمغان خواهد آورد. حوادث و رویدادهای عراق پس از صدام حکایت از این واقعیت قابل پیش‌بینی دارد که عراق جدید همچنان در به سامان رساندن اوضاع پیچیده سیاسی این کشور با مشکلات بسیاری روبرو می‌گردد. حل آن در گرو پایان اشغالگری نیروهای امریکایی، مشارکت فعال و سازنده گروه‌های مختلف قومی مذهبی این کشور در ایجاد ثبات و نظم سیاسی دولت جدید عراق و همچنین همکاری کشورها و قدرتهای منطقه‌ای و بین‌المللی در قبال استقرار نظام فدرالیستی است.

بدون همکاری کشورها و قدرتهای منطقه‌ای و به ویژه همسایگان عراق این کشور همچنان صحنه نابسامانی‌های بیشتر در عرصه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی و اقتصادی خواهد بود.

در این کتاب دیدگاه‌های مختلف در رابطه با سامان سیاسی در عراق جدید ارائه شده است. اینکه آیا اساساً شرایط لازم برای انتقال به یک حکومت با ثبات دموکراتیک در عراق فراهم است بنظر می‌رسد ایالات متحده و متحدان آن، دو گزینه کلی برای ایجاد نظام حکومتی با ثبات و امنیت در عراق در پیش رو داشتند: یکی ایجاد بنیادین ساختارهای سیاسی، اجتماعی و اقتصادی در جامعه عراق که باعث ایجاد یک دولت دموکراتیک و آزادخواه خواهد شد و دیگر ایجاد یک دولت اقتدارگرا و مبتنی بر اجبار و سرکوب همانند دولت‌های پیشین عراق.

اما گزینه‌ی اول برای کشور عراق ضروری بنظر می‌رسد، دولتی که به گروه‌های مختلف قومی، مذهبی و اجتماعی عراق اجازه دهد تا به آسانی نظرات و رفتارهای مورد علاقه خود را بروز دهند و با مشارکت در قدرت و حکومت دارای تأثیرگذاری بالای باشند. دولتی که به گروه‌های مختلف اجازه می‌دهد تا بر طبق ارزش‌ها، هنجارها و بنیان‌های هویتی و فکری خود با تفکر رفتار کنند. ایجاد ثبات و امنیت در جامعه عراق توسط این دولت نه از طریق اجبار و سرکوب و نادیده گرفتن حقوق اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی گروه‌های مختلف بلکه به واسطه مشروعیت بخشیدن به بنیان‌های سیاست و حکومت از طریق مؤلفه‌های دموکراتیک محقق

می‌شود توجه بسیاری از ناظران مسائل خاورمیانه را دنبال داشته است.

در چارچوب فوق، سؤالات فرعی تحقیق عمدتاً بر پاسخگویی به سؤال اصلی و بررسی ظرفیت فرصت‌ها و رفع چالش‌های ساختار فدرالیسم در عراق سازماندهی شده است. سؤالات فرعی تحقیق در چارچوب پرسش‌های ذیل خلاصه می‌شوند.

۱- عوامل تأثیرگذار مؤثر در تقویت ناسیونالیسم قومی و استقرار نظام فدرالیسمی کدامند؟

۲- عوامل چالش‌های اجرای شکل‌گیری نظام فدرالی در عراق چه عواملی هستند؟

۳- فرصت‌ها و بسترهای مناسب فراروی یک عراق فدرال کدامند؟

در راستای پاسخگویی به محورهای فوق نویسنده سعی نموده که به بررسی فرصت‌ها و چالش‌های نظام فدرالیسم در عراق، با در نظر گرفتن ترکیبی از خواسته‌های و انتظارات اقوام قومی مذهبی (کردها، شیعیان، سنی‌ها و...) و همچنین دسترسی به اهداف مناسب تعریف کند. به عبارت دیگر، نویسنده علاوه بر شکل‌گیری ساختار نظام فدرالیسم در عراق به نوعی ویژگی‌های یک حکومت متعادل در عراق، حدید از نگاه منافع ملی ایران بررسی می‌کند.

این ویژگی‌های عبارتند از:

۱- اولاً قوم محور نباشد.

۲- ایدئولوژی محور نباشد.

بر این اساس فرضیه‌های کتاب بر مبنای «وجود فرصت‌ها و تهدیدهای فراوان در عراق و با توجه به سابقه نظام دیکتاتوری در عراق، به نظر می‌رسد در صورت ایجاد بسترهای لازم و داشتن فرهنگ سیاسی در عراق، نظام فدرالی می‌تواند باعث ایجاد امنیت و ثبات در بین گروه‌های قومی- مذهبی و قبیله‌ای در عراق شود و همچنین عوامل تأثیرگذار در ایجاد ناسیونالیسم قومی و استقرار نظام فدرال، مبتنی بر تعامل گروه‌های قومی و اقلاد ثبات و امنیت در عراق مستلزم نظام فدرال در پرتو همکاری و مشارکت بازیگران متعادل و مؤثر در این خصوص در سطح داخلی و فرامنطقه‌ای است.

در شکل‌گیری نظام فدرالیسم در عراق عواملی همچون ضعف ساختاری جامعه‌ی عراق و تنش بین گروه‌های داخلی عراق و اقدامات گروه‌های افراطی سنی بیش از همه چیز عامل چالش و بروز خشونت بوده تا عوامل خارجی، به نظر می‌رسد در این شرایط، با وجود برخی موقعیت‌ها و همکاری بخش قابل توجهی از گروه‌های قومی و مذهبی در روند اجرای فدرالیسم در عراق، نیازمند تلاش گسترده‌تر در سطح داخلی و همکاری و مشارکت بازیگران مؤثر هم

منطقه‌ای و هم بین‌المللی است. به عبارت دیگر، استدلال اصلی نویسنده این است که نقش اصلی گروه‌های قومی، مذهبی و قبیله‌ای در چارچوب «ساختار نظام فدرالیسم» در حاکمیت سیاسی عراق و از آن طریق فراهم کردن ظرفیت فرصت‌ها و رفع موانع و چالش‌ها در زمینه‌های اقتصادی سیاسی، فرهنگی و امنیتی و همچنین توسعه فرهنگ سیاسی صورت پذیرد. براساس نظام فدرالیسم گروه‌های موجود در عراق باید براساس موقعیت جغرافیایی تثبیت و نقش و نفوذ آنها، حاکمیت سیاسی صورت گیرد، چرا که براساس تقویت ناسیونالیسم قومی (قومیت) فدرالیسم در درازمدت منجر به تقسیم قدرت عراق می‌شود. در واقع از طریق همکاری میان اقوام، دولت‌های همسایه و نظام بین‌الملل می‌توان به اهداف استراتژیکی خود دست پیدا کنند.

در این کتاب با نیت نظر گرفتن خواسته‌های عمومی، دانشگاهی اعم از نخبگان سیاسی، فرهنگی، مذاهب، نظام اقتصادی سعی دارد با نگاهی مستقل ایجاد نظام فدرالیسم را در عراق مورد بررسی قرار دهد. تجزیه و تحلیل پردازش داده‌ها براساس دیدگاه‌ها و نظریات متخصصین و فهم نویسنده از موضوع صورت گرفته، همچنین نویسنده از منابع و گزارش‌های مراکز تحقیقاتی که در طول چند سال گذشته در قالب مقالات و کتب و اینترنت استفاده کرده است. از منابع مهم دیگر استفاده از این کتاب در دوران حکومت انتقالی از جمله حاکمیت انتقالی و قانون اساسی عراق می‌باشد. نویسنده از این طریق سعی کرده تا به نوعی یافته‌های خود را براساس واقعیات سیاسی، امنیتی، اقتصادی، فرهنگی عراق جدید سازماندهی کند.

روش‌شناسی این کتاب براساس دیدگاه‌ها، نظریات و راه دانشمندان سیاسی و کارشناسان روابط بین‌الملل و نیز موجودیت‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، حقوقی، نظامی کشور عراق است که در این کتاب بیشتر از تعاریف و دیدگاه‌های بی‌طرف پرودون که بیشتر مناسب گروه‌های قومی، مذهبی عراق است استوار شده.

سازماندهی این کتاب در پنج فصل انجام شده. فصل اول با طرح کلی نویسنده سعی در ارائه روش شناخت، سطوح تحلیل، اصول و مبانی فدرالیسم و تفاوت آن با دیگر انواع حکومت مورد تحلیل قرار می‌گیرد. در فصل دوم، به بررسی و شناخت بافت قومی-مذهبی جامعه‌ی عراق و زمینه‌های تأثیرگذار گروه‌های قومی بر نظام سیاسی عراق و تأثیر گروه‌های قومی بر شکل‌گیری نظام سیاسی جدید در عراق در قالب اصول و بازیگران تأثیرگذار مورد طبقه‌بندی و تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند.

در فصل سوم، نگاهی کوتاه به تحولات عراق و بررسی زمینه‌های اختلاف در قانونی اساسی،

موضع همسایگان و واکنش سنی‌ها، بررسی وضعیت کشور عراق براساس قومی- نژادی و خطرات و معایب فدرالیسم در عراق و چالش‌های پیش روی یک عراق فدرال- دموکراتیک، با توجه به اهمیت آنها دسته‌بندی و تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند و در فصل چهارم، به بررسی طرح آمریکا برای تقسیم عراق و شرایط موفقیت فدرالیسم در عراق و نگاه ایران و گروه‌های قومی عراق به مسئله فدرالیسم پرداخته است.

و نهایتاً فصل پنجم اختصاص دارد به آزمون فرضیات، نتیجه‌گیری نهایی و بحث و نظر که نویسندگان بر پایای این کتاب ارائه داده است.

www.ketab.ir